

QISHLOQ XO‘JALIGIDA BAND AHOLI FAROVONLIGINI OSHIRISH MASALALARI: O‘ZBEKISTON MISOLIDA.

Ibragimova Gavhar Shuxrat qizi.

Termiz iqtisodiyot va servsi universiteti magistranti

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekiston qishloq xo‘jaligida band aholi farovonligiga ta’sir qiluvchi daromad, mehnat barqarorligi, bandlik sifati, ijtimoiy himoya, ishlab chiqarish samaradorligi va bozor infratuzilmasi omillarini real statistik ma’lumotlar asosida baholash hamda amaliy siyosat yo‘nalishlarini asoslashdan iborat. Tadqiqot strukturaviy ikkilamchi ma’lumotlar tahlili shaklida bajarildi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi, Jahon banki, Xalqaro mehnat tashkiloti, BMT Taraqqiyot dasturi, O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi tomonidan e’lon qilingan 2023–2026-yillardagi ma’lumotlar, shuningdek, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar solishtirildi. Har bir miqdoriy ko‘rsatkichning davri, qamrovi va dalil maqomi tekshirildi; kuzatilgan natijalar prognozlardan ajratildi. 2025-yilda qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligining yalpi qo‘shilgan qiymatdagi ulushi 17,3 foizni, 2023-yilda qishloq xo‘jaligining milliy bandlikdagi ulushi 23,9 foizni tashkil etgan. 2024-yilda qishloq xo‘jaligi mahsuloti 444 586,4 mlrd so‘mga yetib, real o‘sinh 3,1 foiz bo‘lgan; mahsulotning 63,1 foizi dehqon va tomorqa xo‘jaliklari hissasiga to‘g‘ri kelgan. Biroq ishlab chiqarish o‘sishi farovonlikning avtomatik oshganini anglatmaydi. 2025-yilgi milliy norasmiy bandlik so‘rovida norasmiy xodimlarning 83 foizi haq to‘lanadigan ta’tilga, 80 foizi pensiya badallariga, 73 foizi mehnat xavfsizligi protokollariga ega emasligi aniqlangan. Bog‘dorchilik qiymat zanjiriga yo‘naltirilgan yakunlangan loyiha 34,5 mingdan ortiq doimiy, qariyb 22 ming mavsumiy va 5 ming yordamchi ish o‘rnini qayd etgan.

Kalit so‘zlar: qishloq xo‘jaligi; aholi farovonligi; qishloq bandligi; mehnat daromadi; norasmiy bandlik; qiymat zanjiri; dehqon xo‘jaligi; ijtimoiy himoya; O‘zbekiston.

Kirish

Qishloq xo‘jaligida band aholi farovonligi O‘zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatida markaziy masalalardan biridir. Buning sababi faqat tarmoqda ish bilan band bo‘lganlar sonining ko‘pligi emas. Qishloq xo‘jaligi oziq-ovqat xavfsizligi, hududiy daromadlar, xotin-qizlar va yoshlar bandligi, kambag‘allikni qisqartirish, ichki

migratsiya hamda tabiiy resurslardan foydalanish bilan bevosita bog'liq. Jahon bankining so'nggi qishloq xo'jaligi davlat xarajatlari sharhiga ko'ra, qishloq xo'jaligi 2023-yilda mamlakat bandligining 23,9 foizini ta'minlagan. Milliy statistika qo'mitasining 2025-yil yakunlari bo'yicha hisobida esa qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligining yalpi qo'shilgan qiymatdagi ulushi 17,3 foiz bo'lgan. Ko'rsatkichlar turli yil va statistik tushunchalarga tegishli bo'lsa-da, mehnat ulushining ishlab chiqarishdagi ulushdan yuqoriligi tarmoqda bir band shaxsga to'g'ri keladigan qo'shilgan qiymat va daromad masalasining dolzarbligini ko'rsatadi.

Farovonlikni faqat qishloq xo'jaligi mahsuloti hajmi yoki o'sish sur'ati bilan baholash metodik jihatdan xato. Mahsulotning bozor qiymati oshishi narxlar, ishlab chiqarish hajmi yoki tarkibiy o'zgarishlardan kelib chiqishi mumkin. Band shaxsning real farovonligi esa uning oilasi ixtiyorida qoladigan sof daromad, daromadning yil davomida barqarorligi, oziq-ovqat va energiya narxlari, qarzdorlik, mehnat shartnomasi, pensiya va sug'urta qamrovi, ish vaqti, mehnat xavfsizligi hamda jamoat xizmatlaridan foydalanish imkoniyatiga bog'liq. Hosil ko'paygan, lekin xarajatlar, kredit foizi yoki yo'qotishlar tezroq oshgan bo'lsa, ishlab chiqaruvchi xo'jalik farovonligi yaxshilanmasligi mumkin. Mavsumiy ish kunlari ko'paygani ham doimiy ish o'rni yoki ijtimoiy himoyaga teng emas.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 23-oktabrdagi PF-5853-son Farmoni bilan tasdiqlangan Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi oziq-ovqat xavfsizligi, qulay agrobiznes muhiti, qiymat zanjirlari, davlat xarajatlari samaradorligi, ilm-fan va maslahat xizmatlari hamda tarmoq statistikasining shaffofligini ustuvor yo'nalish sifatida belgilagan. Ushbu yo'nalishlar farovonlik siyosati uchun zarur institutsional asosni beradi. Biroq amaliy baholashda “qancha mahsulot yetishtirildi?” yoki “qancha kishi dasturga jalb qilindi?” degan savollar bilan cheklanilsa, strategiyaning aholi daromadi va munosib mehnatga ta'siri aniqlanmaydi.

Muammoning ikkinchi tomoni qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarining tarkibiy xilma-xilligidir. 2024-yilgi rasmiy ma'lumotga ko'ra, qishloq xo'jaligi mahsulotining 63,1 foizi dehqon va tomorqa xo'jaliklarida, 29,7 foizi fermer xo'jaliklarida, 7,2 foizi qishloq xo'jaligi tashkilotlarida yaratilgan. Shu sababli yirik yuridik shaxslardan olingan ish haqi yoki bandlik ma'lumotini butun tarmoq aholisi uchun umumlashtirish mumkin emas. Dehqon xo'jaligida mehnat qilayotgan oila a'zosi ish haqi olmaydi, biroq sotilgan mahsulotdan yoki o'z iste'moli uchun yetishtirilgan oziq-ovqatdan manfaat ko'radi. Fermer xo'jaligidagi mavsumiy xodimning daromadi esa yig'im-terim davriga bog'liq bo'lishi mumkin. Demak, farovonlikni o'lchash uchun ish haqi,

tadbirkorlik daromadi, natura daromadi va ijtimoiy himoyani birlashtiruvchi yondashuv talab etiladi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekiston qishloq xo'jaligida band aholining farovonligini oshirish masalalarini tekshiriladigan ma'lumotlar asosida tahlil qilish va siyosiy choralarni natijadorlik mezonlari bilan bog'lashdan iborat. Tadqiqot quyidagi savollarga javob izlaydi: tarmoqning iqtisodiyot va bandlikdagi o'rni farovonlik muammosini qanday ifodalaydi; mavjud ma'lumotlar daromad va bandlik sifatining qaysi zaif tomonlarini ko'rsatadi; qaysi amaliy yo'nalishlar kuzatilgan ijobiy natijalarga ega; farovonlik dasturlarini baholash uchun qanday minimal ko'rsatkichlar zarur?

Materiallar va metodlar

Tadqiqot strukturaviy ikkilamchi ma'lumotlar sintezi usulida bajarildi. Tahlil birligi qishloq xo'jaligida bandlik yoki farovonlik bilan bog'liq rasmiy indikator, so'rov natijasi yoki loyiha ko'rsatkichi sifatida belgilandi. Asosiy tahliliy davr 2023-yildan 2026-yil 18-iyulgacha bo'lgan nashrlarni qamrab oldi. Nazariy va institutsional kontekst uchun avvalgi ilmiy adabiyotlar ham qo'llanildi.

Manbalar to'rtta mezonidan kamida bittasiga javob berganda tahlilga kiritildi: birinchidan, O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi e'lon qilgan rasmiy statistika; ikkinchidan, birlamchi ma'lumot provayderi ko'rsatilgan xalqaro indikator yoki mamlakat hisoboti; uchinchidan, Jahon banki, XMT, BMTTD, Markaziy bank yoki Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazining metodologiyasi ochiq hisobotlari; to'rtinchidan, DOI yoki rasmiy repozitoriy yozuviga ega ilmiy tadqiqot. Ommaviy axborot vositalaridagi manbasiz raqamlar, tijorat ma'lumot agregatorlari, muallifi yoki davri aniqlanmagan baholar tahlildan chiqarildi.

Har bir miqdoriy da'vo bo'yicha manba tashkiloti, e'lon sanasi, ko'rsatkichning hisobot yili, geografik qamrovi, o'lchov birligi, bandlik yoki farovonlik turi va dalil maqomi qayd etildi. Dalillar "rasmiy tavsifiy ko'rsatkich", "milliy so'rov natijasi", "kuzatilgan loyiha natijasi" yoki "modellashirilgan/prognoz natija" sifatida tasniflandi. Turli qamrov va ta'rifga ega ko'rsatkichlar qo'shilmadi hamda ularning o'rtacha qiymati hisoblanmadi.

Farovonlik besh o'lchamda tahlil qilindi: real va sof daromad; bandlikning davomiyligi va to'liq bandlik ekvivalenti; rasmiy shartnoma va ijtimoiy himoya; ishlab chiqarish hamda qiymat zanjiridagi unumdorlik; xotin-qizlar, yoshlar va kichik ishlab chiqaruvchilarning natijalardagi ishtiroki. Mahsulot hajmi, kredit summasi, o'qitilganlar soni yoki infratuzilma obyektlari oraliq natija deb olindi; ular alohida

daromad yoki bandlik natijasi mavjud bo'lmaganda farovonlikning yakuniy isboti sifatida qabul qilinmadi.

1-jadval.

Tadqiqotda foydalanilgan asosiy empirik manbalar

Manba	Davr/qamrov	Foydalanilgan ko'rsatkich	Dalil maqomi
Milliy statistika qo'mitasi	2024–2025, milliy va tarmoq	mahsulot hajmi, xo'jalik toifalari, YaQQ tarkibi, ish haqi metama'lumotlari	rasmiy tavsifiy statistika
Jahon banki, Qishloq xo'jaligi davlat xarajatlari sharhi	2020–2023, milliy tarmoq	bandlik ulushi, davlat xarajatlari, ilmiy tadqiqot va maslahat xizmatlari	kuzatilgan sektor ma'lumoti va modellashtirilgan ssenariylar
Jahon banki, bog'dorchilik loyihasi natijalari	2025-yilda qilingan natijalari e'lon loyiha	doimiy, mavsumiy va yordamchi ish o'rinlari, hosildorlik, savdo	kuzatilgan loyiha natijasi
Markaziy bank, ITIM va BMTTD	2025-yilgi milliy representativ so'rov	norasmiy bandlik, ta'til, pensiya, xavfsizlik, rasmiylashish istagi	birlamchi so'rov natijasi

Manba	Davr/qamrov	Foydalanilgan ko'rsatkich	Dalil maqomi
Jahon banki, Poverty & Equity Brief	2021–2024, milliy va qishloq–shahar kesimi	kambag'allik, daromad manbalari va bandlik hissasi	uy xo'jaliklari so'roviga asoslangan baho

Tadqiqotning cheklovlari mavjud. Eng muhim cheklov qishloq xo'jaligida bandlarning real daromadi va ijtimoiy himoyasini fermer, dehqon xo'jaligi, doimiy yollanma va mavsumiy xodimlar kesimida bir xil metod bilan o'lchaydigan ochiq panel ma'lumotlar yo'qligidir. SIATdagi choraklik ish haqi jadvali qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi bo'yicha ko'rsatkich beradi, lekin metama'lumotda qishloq xo'jaligi va kichik tadbirkorlik subyektlarining asosiy qismi qamrovdan tashqarida ekani qayd etilgan. Shuning uchun ushbu ish haqi ko'rsatkichi butun tarmoqning o'rtacha daromadi sifatida talqin qilinmadi. Loyiha hisobotlari esa ishtirokchilar tanlovi va qarama-qarshi guruhning yo'qligi sabab sof sababiy ta'sirni aniqlamasligi mumkin. Mazkur maqola ushbu cheklovlarni yashirmaydi va mavjud dalillar doirasida ehtiyotkor xulosalar beradi.

Natijalar

Tarmoqning iqtisodiy ko'lami va farovonlik muammosi

Milliy statistika qo'mitasining 2025-yil yakunlari bo'yicha ma'lumotida qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligining yalpi qo'shilgan qiymat tarkibidagi ulushi 2024-yildagi 18,5 foizdan 2025-yilda 17,3 foizga tushgan, tarmoq real qo'shilgan qiymati esa 7,8 foizga o'sgan. Ulushning pasayishi tarmoq qisqarganini emas, sanoat va xizmatlarda qo'shilgan qiymat tezroq oshganini anglatishi mumkin. Shu hisobotda kichik tadbirkorlikning qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligidagi ulushi 93,1 foiz ekani qayd etilgan. Bu natija farovonlik siyosati yirik korxonalardan tashqari kichik xo'jaliklar, oilaviy mehnat va mikroishlab chiqaruvchilarni qamrab olishi shartligini ko'rsatadi.

2024-yilda qishloq xo'jaligi mahsuloti 444 586,4 mlrd so'mni tashkil etib, 2023-yilga nisbatan 3,1 foizga oshgan. O'simlikchilik mahsuloti 218 824,1 mlrd so'm, chorvachilik mahsuloti 225 762,3 mlrd so'm bo'lgan. Mahsulotning 63,1 foizi dehqon va tomorqa xo'jaliklarida, 29,7 foizi fermer xo'jaliklarida va 7,2 foizi tashkilotlarda

yaratilgan. Dehqon va tomorqa xo‘jaliklari sutning 92,5 foizi, tirik vazndagi go‘shning 84,6 foizi, kartoshkaning 68,8 foizi va sabzavotlarning 58,3 foizini yetishtirgan. Demak, aholi farovonligi uchun eng katta bevosita salohiyat aynan kichik xo‘jaliklarning hosildorligi, sotish narxi, xarajati va bozorga kirish sharoitida mujassam.

Tarmoq ishlab chiqarishining yuqori ulushi uy xo‘jaliklarida shakllanishi statistik kuzatuvni murakkablashtiradi. 2025-yil milliy hisoblarida qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligida uy xo‘jaliklari, jismoniy shaxslar va kuzatilmaydigan iqtisodiyot faoliyatining birgalikdagi ulushi 62,6 foiz deb baholangan. Bu raqamning barchasi noqonuniy yoki norasmiy mehnat degani emas; u milliy hisoblarda turli institutlar va kuzatilmaydigan faoliyatning qo‘shma bahosidir. Shunga qaramay, katta ulush daromad, ish vaqti, mehnat shartnomasi va ijtimoiy badallarni oddiy korxona hisobotlari orqali to‘liq o‘lchab bo‘lmasligini ko‘rsatadi.

Daromad va kambag‘allik dinamikasi

Jahon bankining 2025-yil oktabrdagi Poverty & Equity Brief hisobotiga ko‘ra, O‘zbekistonda milliy kambag‘allik darajasi 2021-yildagi 17,0 foizdan 2024-yilda 8,9 foizga tushgan. 2024-yilda kambag‘allikni qisqartirishga biznes va qishloq xo‘jaligi daromadlarining o‘sishi hamda bandlik darajasining ko‘tarilishi eng katta hissa qo‘shgan. 2023–2024-yillarda qishloq joylaridagi kambag‘allik 2,8 foiz punktga, shaharlarda 1,5 foiz punktga kamaygan; qishloqlarda taxminan 460 ming, shaharlarda 250 ming kishi kambag‘allikdan chiqqan. Bu qishloq daromadlaridagi ijobiy siljishni tasdiqlaydi, biroq aynan qaysi tarmoq yoki dastur natijani yuzaga keltirganini alohida aniqlamaydi.

Rasmiy ish haqi ma’lumotlari ehtiyotkor talqin qilinishi kerak. SIATning iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha choraklik jadvalida qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi segmenti uchun 2024-yil IV chorakda o‘rtacha nominal hisoblangan oylik ish haqi 2,914 mln so‘m deb ko‘rsatilgan. 2024-yil bo‘yicha yuridik shaxslar xodimlarining umumiy o‘rtacha ish haqi 5,357 mln so‘m bo‘lgan. Ammo umumiy choraklik hisob va tarmoq qatori fermer, dehqon xo‘jaligi hamda kichik biznesning to‘liq daromadini qamramaydi. Shuning uchun ikki raqam o‘rtasidagi tafovut qishloq xo‘jaligida daromad bosimi mavjudligiga signal bo‘lishi mumkin, lekin uni to‘liq tarmoq ish haqi tafovuti sifatida qabul qilish mumkin emas. Aniq xulosa uchun xo‘jalik turi, bandlik maqomi va hudud kesimida uy xo‘jaliklari daromadlarini o‘lchash zarur.

Muhokama

Natijalar qishloq xo'jaligida band aholi farovonligini oshirish siyosati mahsulot hajmi, kredit ajratish yoki band qilinganlar soniga tenglashtirilmasligi kerakligini ko'rsatadi. O'zbekiston qishloq xo'jaligida ishlab chiqarishning asosiy qismi dehqon va tomorqa xo'jaliklarida yaratilgani sabab, farovonlik siyosatining asosiy birligi korxona emas, xo'jalik va undagi shaxs bo'lishi lozim. Bir xo'jalikning savdosi oshishi oila a'zolari o'rtasida daromad qanday taqsimlangani, ayollarning mehnati haq to'langanmi yoki bolalar mehnati oshganmi degan savollarga javob bermaydi.

Birinchi yo'nalish: sof daromad va unumdorlikni birga oshirish

Farovonlikning birinchi sharti hosildorlik o'sishini sof real daromadga aylantirishdir. Buning uchun dasturlar hosildorlik bilan birga urug', suv, o'g'it, energiya, kredit, transport va saqlash xarajatlarini hisobga olishi kerak. Natija "bir gektardan olingan hosil" bilan cheklanmasdan, "bir gektardan olingan real sof daromad" va "bir band shaxsga to'g'ri kelgan real daromad" orqali baholanishi lozim. Narxlar keskin o'zgargan yillarda nominal tushumning oshishi farovonlikni oshirib ko'rsatishi mumkin.

Kichik ishlab chiqaruvchilar uchun agrotexnik maslahatni bozor maslahati bilan birlashtirish zarur. Fermer yoki dehqon yuqori hosil olsa-yu, mahsulotni yig'im paytida arzon narxda sotishga majbur bo'lsa, qiymatning katta qismi vositachi yoki saqlash infratuzilmasi egasiga o'tadi. Shuning uchun ekin tanlash, sifat standarti, kontrakt, kooperatsiya, raqamli narx axboroti va xaridor bilan oldindan bog'lanish maslahat xizmatining majburiy qismiga aylanishi kerak.

Ikkinchi yo'nalish: qiymat zanjirida yuqori ulush va yil davomida bandlik

Bog'dorchilik loyihasi farovonlikning kuchli mexanizmini ko'rsatadi: ishlab chiqarishning o'zi bilan cheklanmasdan, saralash, qadoqlash, sovutish, qayta ishlash, logistika va sotuvni rivojlantirish. Ushbu faoliyatlar qishloq hududida mavsumdan tashqari ish o'rni yaratishi, yo'qotishlarni kamaytirishi va ishlab chiqaruvchining sotish narxini oshirishi mumkin. Siyosat tumanlar kesimida iqtisodiy diagnostika o'tkazib, qaysi mahsulotda barqaror talab va raqobat ustunligi borligini aniqlashi kerak. Har bir hududga bir xil issiqxona, kredit yoki qayta ishlash uskunasi berish foydalanilmaydigan quvvat va qarzдорlikka olib kelishi mumkin.

Kooperatsiya majburiy ma'muriy birlashma emas, iqtisodiy xizmat sifatida qurilishi kerak. Birgalikda xarid, saqlash, laboratoriya, sertifikatlash, transport va

sotish xizmatlaridan foydalanish kichik xo‘jalikning xarajatini kamaytirishi mumkin. Biroq kooperativ boshqaruvi shaffof bo‘lmasa yoki foyda taqsimoti aniq belgilanmasa, a‘zolar iqtisodiy manfaat ko‘rmaydi. Shu sabab kooperatsiya loyihalari a‘zoning sotish narxi, tranzaksiya xarajati va sof daromadidagi o‘zgarish bilan baholanishi lozim.

Uchinchi yo‘nalish: norasmiy bandlikni mahsuldorlik bilan birga rasmiylashtirish

Norasmiy bandlikni faqat jarima va tekshiruv orqali qisqartirish kichik marjali xo‘jaliklarda ish o‘rinlarining yo‘qolishiga yoki yanada yashirinlashishiga olib kelishi mumkin. So‘rov natijalari xodimlarning katta qismi rasmiy imkoniyat bo‘lsa rasmiylashtirishga tayyorligini ko‘rsatadi. Eng kichik ishlaydigan paket soddalashtirilgan raqamli shartnoma, mavsumiy xodim uchun ko‘chma ijtimoiy sug‘urta hisobi, yangi rasmiy ish o‘rni uchun vaqtinchalik rag‘bat, mehnat xavfsizligi bo‘yicha amaliy yordam va xavfga asoslangan nazoratni birlashtirishi kerak.

Davlat moliyasi yoki imtiyozli kredit olgan xo‘jalik uchun minimal mehnat standarti shart qilib belgilanishi mumkin. Bunda barcha xodimlarni darhol to‘liq stavkaga o‘tkazish emas, balki ishlagan kunini qayd etish, ish haqini hujjatlashtirish, xavfsizlik vositalari va pensiya badaliga bosqichma-bosqich o‘tish nazarda tutiladi. Rag‘bat faqat ro‘yxatga olishga emas, 6 va 12 oydan keyin saqlanib qolgan ish o‘rni va badal to‘loviga bog‘lanishi kerak.

2-jadval.

Farovonlikni oshirish yo‘nalishlari va minimal natija ko‘rsatkichlari

Yo‘nalish	Asosiy mexanizm	Xavf	Minimal natija ko‘rsatkichlari
Sof daromadga asoslangan unumdorlik	hosildorlik, xarajat va sotish narxini birga yaxshilash	nominal tushumni real deb farovonlik qabul qilish	real sof daromad/ga; daromad/band shaxs; xarajatlar tarkibi
Qiymat zanjiri va qayta ishlash	yo‘qotishni kamaytirish, yil bo‘yi talab, yuqori narx	xaridorsiz uskuna va ortiqcha quvvat	doimiy/mavsumiy ish; narx ustamasi; yo‘qotish; ish o‘rni saqlanishi

Yo'nalish	Asosiy mexanizm	Xavf	Minimal natija ko'rsatkichlari
Bosqichma-bosqich rasmiylashtirish	shartnoma, sug'urta, xavfsizlik va rag'bat	keskin nazorat sabab ish yo'qolishi	shartnomalar; pensiya badali; ta'til; xavfsizlik; 12 oylik saqlanish
Ayollar va yoshlar inklyuziyasi	xizmatlar, moliya va sifatli ishga kirish	faqat qatnashchilar yoki kvotani sanash	real ish haqi; ishlagan oy; rahbarlik; egalik; moliyaga kirish
Bilim va xavfni boshqarish	maslahat, tadqiqot, sug'urta, iqlim axboroti	subsidiyaga qaramlik va noto'g'ri rag'bat	texnologiya qabul qilish; suv unumdorligi; zarar; daromad o'zgaruvchanligi

Muhokama natijalaridan kelib chiqadigan umumiy talab — yagona monitoring standarti. Har bir loyiha o'qitilganlar, kredit olganlar va qo'llab-quvvatlangan xo'jaliklar sonini yakuniy natijadan ajratishi kerak. Yakuniy natijalar kamida boshlang'ich davrda hamda 6, 12 va 24 oyda o'lchanishi lozim. Ish o'rinlari doimiy, mavsumiy va vaqtinchaga ajratilib, to'liq bandlik ekvivalentiga aylantirilishi kerak. Daromad inflyatsiyaga moslashtirilishi, oila a'zolarining haq to'lanmagan mehnati qayd etilishi, ijtimoiy himoya va xavfsizlik alohida baholanishi zarur.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot O'zbekiston qishloq xo'jaligida band aholi farovonligini oshirish uchun mahsulot hajmi yoki kredit miqdoriga asoslangan tor yondashuv yetarli emasligini ko'rsatdi. Tarmoq 2023-yilda milliy bandlikning 23,9 foizini ta'minlagan, 2025-yilda qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi yalpi qo'shilgan qiymatning 17,3 foizini yaratgan. 2024-yilgi qishloq xo'jaligi mahsulotining 63,1 foizi dehqon va tomorqa xo'jaliklariga to'g'ri kelgani farovonlik siyosati kichik xo'jaliklarning real daromadi va oilaviy mehnatini markazga qo'yishi kerakligini anglatadi.

Kuzatilgan eng kuchli amaliy natija kompleks bog'dorchilik qiymat zanjirida qayd etilgan. Moliya, texnologiya, maslahat, saqlash, qayta ishlash va bozor aloqalarini

birlashtirgan paket doimiy, mavsumiy va yordamchi ish o‘rinlarini yaratgan, hosildorlik va savdoni oshirgan. Bu natija yakka kredit yoki yakka treningga qaraganda integratsiyalashgan yondashuv ishonchliroq ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, doimiy va mavsumiy ishlarni qo‘shib yuborish yoki loyiha ishtirokchilaridagi o‘shishni butun tarmoqqa ko‘chirish ilmiy jihatdan asossiz bo‘ladi.

Farovonlik siyosatining birinchi amaliy taklifi — dasturlarni real sof daromad, to‘liq bandlik ekvivalenti va ish o‘rni saqlanishi bo‘yicha baholash. Ikkinchi taklif — kichik ishlab chiqaruvchini sovutish, qadoqlash, qayta ishlash, sertifikatlash, logistika va kontraktli sotuvga ulash. Uchinchi taklif — norasmiy bandlikni soddalashtirilgan shartnoma, ko‘chma ijtimoiy sug‘urta, vaqtinchalik rag‘bat va xavfga asoslangan nazorat orqali bosqichma-bosqich rasmiylashtirish. To‘rtinchi taklif — xotin-qizlar va yoshlar ishtirokini ish sifati, daromad va qaror qabul qilishdagi rol bilan birga baholash. Beshinchi taklif — davlat xarajatlarining bir qismini ilmiy tadqiqot, maslahat, suv boshqaruvi, bozor axboroti va xavfni kamaytiruvchi jamoat xizmatlariga qayta yo‘naltirish.

Yakuniy mezon qishloq xo‘jaligida qancha kishi “band” deb qayd etilgani emas, balki ushbu mehnat oilaning real daromadini barqaror oshiryaptimi, xodim xavfsiz va ijtimoiy himoyalanganmi, ish mavsumdan keyin ham saqlanyaptimi va yaratilgan qo‘shilgan qiymatning adolatli qismi ishlab chiqaruvchi hamda xodimda qolyaptimi, degan savollarga beriladigan javob bo‘lishi kerak. Ana shu mezonlar asosida qishloq xo‘jaligi iqtisodiy o‘shish manbaidan barqaror farovonlik manbaiga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida: PF-5853-son Farmon, 23.10.2019. URL: <https://lex.uz/docs/-4567334> (murojaat sanasi: 18.07.2026).
2. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaligi: 2024-yil yanvar–dekabr. Toshkent, 2025. URL: <https://stat.uz/files/483/choraklik-natijalar-yanvar-dekabr2024eng/3834/3AGRICULTURE-FORESTRY-AND-FISHERIES.pdf> (murojaat sanasi: 18.07.2026).
3. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasining yalpi ichki mahsuloti: 2025-yil yanvar–dekabr. Toshkent, 2026. URL: https://stat.uz/img/news/analitika-vvp_eng_p32560.pdf (murojaat sanasi: 18.07.2026).

4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha o‘rtacha oylik nominal hisoblangan ish haqi. SIAT. URL: https://api.siat.stat.uz/media/uploads/sdmx/sdmx_data_506.pdf (murojaat sanasi: 18.07.2026).
5. Central Bank of Uzbekistan, Center for Economic Research and Reforms, United Nations Development Programme. Informal Employment in Uzbekistan. Tashkent: UNDP Uzbekistan, 2025. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-10/report_informal_economy_eng.pdf (murojaat sanasi: 18.07.2026).
6. World Bank. Uzbekistan: Third Agriculture Public Expenditure Review. Washington, DC: World Bank, 2026. DOI: <https://doi.org/10.1596/44550>.
7. World Bank. From Root to Fruit: Growing the Horticulture Sector in Uzbekistan. 15 April 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/results/2025/04/15/from-root-to-fruit-growing-the-horticulture-sector-in-uzbekistan> (murojaat sanasi: 18.07.2026).
8. World Bank. Poverty & Equity Brief: Uzbekistan. October 2025. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099532204222516347/pdf/IDU-3cc4a5d1-571e-4566-a170-43264aca2c0e.pdf> (murojaat sanasi: 18.07.2026).
9. World Bank. Uzbekistan: Agri-Food Job Diagnostic. Washington, DC: World Bank, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1596/34526>.
10. Haggblade S., Hazell P., Reardon T. The Rural Non-Farm Economy: Prospects for Growth and Poverty Reduction // World Development. 2010. Vol. 38, No. 10. P. 1429–1441. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2009.06.008>.
11. Hasanov S., Sanaev G. Non-farm Employment Trends and Policy in Rural Areas of Samarkand Region (Uzbekistan). IAMO Discussion Paper No. 176. Halle, 2018. DOI: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.279145>.
12. Najjar D., Devkota R., Feldman S. Feminization, rural transformation, and wheat systems in post-Soviet Uzbekistan // Journal of Rural Studies. 2022. Vol. 92. P. 143–153. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.03.025>.